

Motion till riksdagen

1986/87:Jo257

Bengt Westerberg m. fl. (fp)

Jordbrukspolitiken

Jordbrukets utveckling

I mitten av 1800-talet var tre fjärdedelar av vår arbetskraft sysselsatt i jordbruket som dock inte förmådde försörja den hastigt växande befolkningen. Därför kom över en miljon människor att lämna Sverige för att söka sin utkomst främst i Nordamerika.

Det var frihetsreformer – bl. a. merkantilsystemets och skråväsendets avskaffande – som banade väg för den industriella revolutionen, och det var frihetsreformer som startade jordbrukets utveckling. Genom skiftesreformer och bykollektivets avskaffande frigjordes den bundna skaparkraften hos lantbrukarna och utvecklingen har därefter varit enorm. En hela tiden fortgående rationalisering och specialisering har åstadkommit starkt ökad avkastning och minskad arbetsåtgång. I dag arbetar mindre än 4% av de yrkesverkamma inom lantbruket och problemen är de omvända mot 1800-talets; produktionen är för stor.

Svenskt lantbruk tillhör i dag världens mest produktiva. Men där finns negativa inslag. Produktivitetsoökningen har delvis uppnåtts med hjälp av ökande användning av handelsgödsel och bekämpningsmedel vilket i vissa avseenden – framför allt i de intensiva jordbruksbygderna – lett till negativa effekter för miljön. Exempel är igenväxande sjöar, algblostande kusthav, nitratförorenat grundvatten och en vid spridning av bekämpningsmedelsrester. Även om en stor del av de luftföroreningar som orsakar skogsskador kommer från andra länder, från trafiken m. m. så kan jordbruket inte frånkännas sin del av ansvaret. Särskild oro inger de långsiktiga effekterna av jordbrukets kemikalieanvändning. Vidare har artrikedomen och mångfalden i odlingslandskapet minskat i takt med jordbrukets rationalisering.

Den moderna djurhållningen inrymmer metoder som begränsar djurens möjligheter att få utlopp för sina naturliga beteenden. Det upplevs etiskt stötande och har i vissa fall försämrat livsmedelskvaliteten. Det är tydligt att intensiteten i svenskt jordbruk i många avseenden nått en nivå som – med nuvarande teknik och brukningsmetoder – ter sig alltför hög från allmän synpunkt. Utvecklingen har lett fram till allt större brukningsenheter med allt färre sysselsatta. Parallellt därmed har nedläggning av mindre och olönsamma enheter skett. Därigenom har landsbygden avfolkats. Detta har lett till att jordbrukets betydelse för regionalpolitiken, försvaret och beredskapen samt turismen och landskapsvården blivit mer uppmärksammas. Genom ett särskilt stöd till jordbruket i de delar av landet, där förutsättningarna för

jordbruk är sämst (det s. k. Norrlandsstödet), försöker man nu motverka landsbygdens avfolkning.

Jordbruket är i dag starkt reglerat. Redan i slutet av 1800-talet infördes ett gränsskydd till stöd för den inhemska produktionen och under 1900-talet har regleringarna ökat för varje decennium. Utmärkande för dagens jordbruksreglering är att lantbrukarna via förhandlingar med staten garanteras vissa produktpriser, låt vara att avdrag sedan sker för exportförluster som producenterna delvis får ta ansvar för. Med en sådan uppläggningsstimuleras hela tiden den enskilde lantbrukaren att öka sin produktion trots att det leder till förlust både för jordbrukarkollektivet som helhet och samhällsekonomiskt på grund av ett allt större överskott som måste exporteras till låga världsmarknadspriser.

För att minska överskottet på mjölk har man genom ett tvåprissystem gått ned på gårdsnivå och reglerat hur mycket den enskilde bonden får producera till fullt pris. Produktion utöver denna volym ger ett lägre pris. Vidare kan lantbrukare få ersättning för åkerjord som läggs i träda. Jordbruksregleringen har medfört en kostsam byråkrati och försämrade förutsättningar för marknadsekonomi varvid dynamiken blivit lidande. Nuvarande uppläggnings innebär också att de jordbruksföretag, som producerar mest och i allmänhet är mest lönsamma, får störst del av prisstödet. Någon särskild hänsyn till jordbrukets miljö- och regionalpolitiska betydelse etc. tas inte när ersättningen utformas enligt detta system.

Det har rått politisk enighet om att jordbruket i första hand skall bedrivas i form av familjeföretag. Enigheten omfattar även de mål för jordbruket som lagts fast under 1900-talet, även om den inbördes prioriteringen varierat något. Målen är att säkerställa livsmedelsförsörjningen under avspärning och krig (försörjnings- eller beredskapsmålet), att producera livsmedel av hög kvalitet till rimliga priser (konsument- eller effektivitetsmålet) och att ge jordbrukarna en med jämförbara grupper likvärdig standard (producent- eller inkomst-målet). Genom 1985 års jordbrukspolitiska beslut, som grundas på livsmedelskommitténs (LMK:s SOU 1984:6) betänkande, anser regeringen att jordbruket även har tillförts ett miljömål. Detta är dock inte likställt med övriga mål.

Jordbruksutredningarna har uppmärksammat de samhällsekonomiska förlusterna med ett system, där den enskilde lantbrukaren är garanterad ett produktpris, även om överproduktionen måste avsättas med förlust på världsmarknaden. Att man inte beslutat föreslå ändring av systemet, i första hand genom övergång till världsmarknadspriser, tycks bero på att man därvid inte ansett sig kunna vidmakthålla försörjnings- och producentmålen.

Utredningarna har visat att det är produktionen av vegetabilier och animalier i form av mjölk och kött som har störst betydelse för beredskapsmålet. LMK beräknade utifrån 1983 års avkastningssiffror att vi för beredskapsändamål behöver 2,6 miljoner ha åker och 550 000 mjölkkor. Vi har för närvarande 2,9 miljoner ha åker och 600 000 kor. Senare beräkningar anger lägre siffror än vad LMK visar. Det finns vidare beräkningar som anger att vi med hänsyn till den ökande avkastningen behöver minska spannmålsarealen betydligt fram till sekelskiftet för att uppnå balans mellan inhemsk produktion och efterfrågan.

Jordbrukarna är ej någon enhetlig yrkeskategori. Gårdarna är av varierande storlek, företagen drivs med skilda inriktningar och under olika former, skuldsättning och lönsamhet varierar m. m. Sammantaget kan man dock beteckna situationen för dagens jordbrukare som bekymmersam. bl. a. beroende på följande:

Det moderna jordbruket är kapitalintensivt. Under 1970-talet har betydande investeringar i djurstallar m. m. företagits, till stor del efter statlig rådgivning och med statliga lånegarantier. Till följd av svag ekonomisk tillväxt, minskad konsumtion och höga låneräntor är jordbrukarnas ekonomi sedan slutet av 1970-talet generellt pressad.

Genom överproduktion av livsmedel i den industrialiserade världen har världsmarknadspriserna sjunkit kraftigt, på något år har de halverats. Produktionen i Sverige är utsatt för en kraftig prispress för att den skall anpassas till den inhemska efterfrågan. Näringen har det fulla ekonomiska ansvaret för animalieöverskotten medan staten under en begränsad tid har påtagit sig ett delansvar för spannmålsexporten.

Livsmedelsproduktionen har varit utsatt för en intensiv massmediagranskning under senare år, både saklig och osaklig. Trots att jordbrukets uppläggning och inriktning helt och hållet är ett resultat av den förda jordbrukspolitiken och den vetenskapliga rådgivningen, har sällan någon ansvarig politiker eller rådgivare ställt upp till jordbrukarnas försvar.

Sammantaget kan hävdas att framtidstron håller på att försvinna inom svenskt jordbruk. Den enskilde jordbrukaren känner sig oförmögen att påverka sin dåliga ekonomiska situation. Möjligheterna att ytterligare rationalisera eller sänka kostnader är begränsade och ökad produktion innebär försämring för hela näringen.

Dåliga framtidsutsikter för export av livsmedel

Livsmedelsproduktionen har ökat kraftigt i i-länderna samtidigt som ett flertal traditionella importländer har blivit självförsörjande. USA, som är världens största producent, har bestämt sig för att ta tillbaka förlorade exportandelar genom utbud till dumpade priser. För Sovjetunionen, som är världens största spannmålsimportör, ordning på sitt jordbruk, befaras den internationella spannmålsmarknaden kollapsa.

En mindre del av vår överskottsproduktion kan som hittills användas för internationella katastrofinsatser, men vi kan inte generellt utnyttja den för bistånd. Dels är det i så fall billigare för oss att köpa på världsmarknaden än att producera själva, dels bör livsmedelsbistånd endast ges i direkta svält-situationer, eftersom det hämmar utvecklingen av u-ländernas eget jordbruk om det ges kontinuerligt. Vår svenska produktion bör därför i huvudsak avsättas på den svenska marknaden. Produktion för världsmarknaden kommer troligen inte under överskådlig tid att ens täcka våra rörliga kostnader. Under september 1986 noterades följande världsmarknadspriser för de vanligaste exportprodukterna. Det bör noteras att de inte återspeglar produk-

tionskostnader utan de subventionerade priser, som exportländerna är beredda att sälja till, för att bli av med överskottsvolymer. Vi anger även beräknade rörliga produktionskostnader vid rationell produktion i Sverige.

Produktslag	Världsmarknadspriser september 1986	Rörliga kostnader vid svensk produktion
Mjök	50 öre/liter	80-90 öre/liter
Nötkött	5-7 kr./kg	12 kr./kg
Fläsk	5-10 kr./kg	8 kr./kg
Ägg	2:50 kr./kg	4:80 kr./kg
Vete	50 öre/kg	72 öre/kg

Alternativ produktion

Det pågår en intensiv forskning om alternativanvändning av överskottsarealen. Odling av energiskog tycks kunna ta viss åkermark i anspråk liksom odling av inhemska proteingrödor för att ersätta import av protein för kraftfoder. Intressanta försök pågår att använda luzern-fibrer i papperstillverkning. Sammantaget kan troligen de alternativ som nu studeras jämte en minskad intensitet i jordbruket för att uppfylla det av oss föreslagna miljömålet – det gäller bl. a. minskad användning av handelsgödsel och bekämpningsmedel samt ökad satsning på extensiv betesbaserad köttproduktion på bekostnad av intensiv, kraftfoderbaserad kött- och fläskproduktion – ta i anspråk större delen av den överskottsareal vi har i dag. Men det kommer att ta tid att ändra inriktningen och samtidigt ökar avkastningen för spannmål och andra traditionella grödor för varje år. Därför bör vi utreda viss skogsplantering på åkermark. Till skillnad mot livsmedel bedöms svenska skogsprodukter ha stor internationell efterfrågan in på nästa sekel.

Av regionalpolitiska skäl och av miljöskäl bör man ej skogsplantera några större arealer i mellanbygd och skogsbygd. Genom att skogsplantera en liten del av högavkastande åkermark i slättbygder blir det mindre arealer som behöver omdisponeras. Man bör noga studera vilka områden som är lämpade bl. a. ur landskapssynpunkt för i första hand lövskogsplantering. Lövskog är i allmänhet att föredra av miljöskäl och har kortare omloppstid. Eftersom täckdikningen förstörs vid plantering bör i första hand sådan mark tas i anspråk där omdikning är aktuell på grund av det befintliga systemets ålder. Omloppstiden för skog är i södra Sverige relativt kort. Det innebär att skogsplanterad mark inom ett halvsekel åter kan disponeras om för livsmedelsproduktion. Till priset av ett sämre ekonomiskt resultat kan det ske även tidigare – om situationen i världen förändras. Det bör understrykas att osäkerheten är stor när det gäller tillgång och efterfrågan på livsmedel på längre sikt. Det pågår en markförstörelse i världen som per år motsvarar den dubbla svenska åkerarealen samtidigt som jordens befolkning beräknas öka kraftigt fram till sekelskiftet.

Omläggning under ansvar

För att få till stånd de förändringar av svenskt jordbruk, som ter sig nödvän-

diga, krävs en omläggning av jordbrukspolitiken. Jordbruket har en långsiktig inriktning som är anpassad till den hittills förda politiken. Alltför tvära omställningar är inte möjliga. Det är inte heller acceptabelt att försöka lösa problemen med nuvarande överproduktion enbart genom en allt hårdare prispress. Det är de nystartande lantbrukarna med hög skuldsättning som är mest utsatta. Det har funnits en tendens från socialdemokraternas sida att vilja kombinera en hård prispress med selektivt stöd i olika former till dessa. Risken är dock uppenbar att man med ett sådant system åstadkommer en slags socialvård för lantbrukare, med all den ytterligare byråkrati och störningar i den personliga integriteten som detta medför.

Det har alltid varit lättare att analysera och peka på brister i ett bestående system än att komma med genomtänkta förslag till förändringar och förenklingar. LMK kom inte mycket längre än till analyser. Den efterföljande idémässiga jordbruksdebatten kom därför i betydande utsträckning att utgå från budskapet i boken *Makten över maten* vari professor Olof Bolin och medförfattare föreslår en allmän avreglering av det svenska jordbruket och en övergång till världsmarknadspriser. Även livsmedelskvaliteten har livligt diskuterats under senare år.

En allmän avreglering och övergång till världsmarknadspriser vore utan tvekan den mest radikala åtgärden för att åter frigöra jordbrukarna och återskapa förutsättningar för en fungerande marknadsekonomi inom jordbrukssektorn. Det skulle inte minst innebära en kraftig prissänkning av livsmedel till glädje för alla konsumenter. Men det förutsätter att även andra länder avreglerar, eller att det i vart fall föreligger en internationell marknad med någorlunda stabila priser, änskönt de är lägre än de svenska. Ingen av dessa förutsättningar är vid handen i dag. Tvärtom, i takt med att överproduktionen har ökat, har i-länderna ökat subventionerna av exportvolymerna. För att över huvud taget kunna exportera svenskt överskottsspannmål har regleringsföreningen under 1986 fått godta priser som ligger på en tredjedel av de svenska. Det finns dessvärre inte något som tyder på någon förändring av denna situation under detta sekel.

En ny utredning

Även om vi inte anser att vi för närvarande kan klara oss utan ett gränsskydd och övergå till världsmarknadspriser så tror vi att en omläggning kan genomföras som innebär en utveckling mot lägre livsmedelspriser. Vi är också övertygade om att betydande förbättringar och förenklingar kan uppnås inom jordbruksregleringens ram. Det behövs en uppföljning av LMK:s arbete och utarbetande av en ny jordbrukspolitik. Vi anser att en ny utredning bör utarbeta konstruktiva förslag utifrån följande grundtankar:

Arealersättning

Jordbruket tillför samhället betydande nyttigheter utöver att producera livsmedel. Det har stor betydelse för regionalpolitik, för försvar, för beredskap, friluftsliv och turism. Någon särskild ersättning utgår ej härför utan den

"ingår" i produktpriserna. Möjligen kan man hävda att det s. k. Norrlandsstödet, som utgår av budgetmedel, indirekt utgör en kompensation för dessa nyttigheter inom stödområdet.

Mot. 1986/87
Jo257

Det finns uppenbara motiv för ett system med arealersättning som kan omfatta alla typer av åkermark och betesmark. Härigenom kan produktionsersättningen för vegetabilier och mjölk/nötkött direkt sänkas och för övriga animalier åstadkoms sänkningen indirekt genom att produktionen till huvuddel är baserad på spannmål som blir billigare genom arealersättning. En prissänkning på baslivsmedel är gynnsam ur bl. a. följande aspekter:

- den stimulerar till ökad konsumtion vilket ger ett bra tillfälle att i kombination med det ökade stöd till barnfamiljerna, som folkpartiet föreslagit, ta bort återstående subventioner på mjölk,
- den minskar möjligheterna att uppnå en lönsam marginalproduktion genom ökade insatser av jordbrukskemikalier och den ger odling av nya grödor för energi och protein större möjlighet att bli lönsam, liksom alternativ användning av spannmål,
- den minskar gapet mellan den svenska prisnivån och världsmarknadspriserna vilket reducerar dagens tullskydd och underlättar för ett framtida avskaffande när den internationella situationen så medger.

Vi anser att en arealersättning bör kunna införas med i stort sett oförändrade ekonomiska ramar för jordbruket. Statens kostnad för en av budgetmedel finansierad arealersättning kan täckas genom en generellt höjd mervärdesskatt. Ett räkneexempel visar storleksordningen på siffrorna: En arealersättning på exempelvis 1 000 kr./ha skulle kosta 3 miljarder kr./år. Den beräknas kunna sänka priserna på baslivsmedel med ca 25%. För att finansiera arealersättning av nämnd storlek skulle det t. ex. behövas en generell momshöjning på 1%. Fördelingsmässigt skulle det få den effekten att priserna på livsmedel sammantaget skulle sänkas medan priserna på övriga varor skulle höjas. Konsumentprisindex skulle inte påverkas. Med hjälp av den information om enskilda gårdar som finns lagrad för skördeeskadeskyddet, bör det vara möjligt att administrera en arealersättning utan alltför mycket byråkrati och stora kostnader.

En arealersättning kommer att få stor betydelse för vår beredskap och för våra regionalpolitiska strävanden ty den gynnar produktionsgrenarna vegetabilier och mjölk/kött, som kompletterar varandra och kan bedrivas över hela landet. De är särskilt lämpade för familjeföretag genom att stordriftsfördelarna är mindre för mjölkproduktion än för annan animalieproduktion.

Vidare kan en arealersättning ersätta system med trädesbidrag och jordbank samt förenas med stimulansåtgärder för skogsplantering. Den kan differentieras geografiskt och efter markslag så att regional-, miljö- och beredskapspolitiska mål gynnas. Det synes särskilt angeläget att uppmärksamma att man med arealersättning kan beakta de stora naturvårdsintressen som är knutna till naturliga betesmarker.

Norrlandsstödet utgår i dag i form av pristillägg för vissa produkter. Det bör dock utredas om även detta stöd kan ersättas av arealersättning eftersom huvuddelen av produktionen som får stöd är knuten till areal.

Överskottet på åkerareal motiverar att skötsellagen luckras upp, bl. a. genom att kravet på att bibehålla åker görs mindre kategoriskt. Tåtorter bör tillåtas att expandera på ett mera "naturligt" sätt genom att man inte längre behöver undvika att ta i anspråk åkerjord. Kommunerna äger i regel betydande åkerarealer i anslutning till tåtorter som markreserv. Med hänsyn till naturvärden och rekreation kan det i många fall vara lämpligt att plantera lövskog på sådana arealer.

En annan lag vars tillämpning bör revideras är fastighetsbildningslagen. I samband med storleksrationaliseringar önskar ofta familjer med hobbyintresse för hästar, får, alternativodling m. m. förvärva avstyckade gårdsbyggnader för bosättning. En förutsättning är dock i regel att avstyckningen kan inrymma 1–3 ha mark. Detta medger ej fastighetsbildningslagen med nuvarande tillämpning. Enligt förarbetena till lagen skall till fastighet för bebyggelse – oavsett om den ligger i tätort eller på landet – inte läggas mer mark än vad som "väsentligen har bostadstomts karaktär". Därför blir i regel avstyckade gårdsbyggnader fritidsfastigheter och landsbygden avfolkas. Det finns all anledning att förändra en lagstiftning som förhindrar att exempelvis hästintresset ökar ytterligare. I dag beräknas landets 140 000 hästar reducera spannmålsöverskottet med ca 3 000 000 ton vilket motsvarar en produktion på ca 100 000 ha.

Det som är mest angeläget är emellertid att förändra jordförvärvslagen. Genom en långt driven mekanisering har den manuella insatsen sänkts i heltidsjordbruket och kapitalbehovet ökat. Det är därför i dag omöjligt att överta ett heltidsjordbruk utan att disponera ett relativt stort eget kapital. För ungdom med håg och fallenhet för jordbruk men i avsaknad av kapital återstår att söka komma över ett småjordbruk för att på deltid känna sig för och om möjligt bygga upp ett eget kapital. Förutsättningarna för att komma över ett mindre jordbruk har dock varit små genom lantbruksnämndernas alltför ensidiga inriktning på storleksrationalisering.

I dag är inte det primära behovet att skapa rationellare enheter för ökad produktion. Vi har redan besvärande överskott och stordriftsfördelarna har visat sig minska. Tillgänglig statistik visar att en lantbrukarfamilj på en gård om 30–50 ha får lika mycket över att leva av som en familj på en gård om 50–100 ha. Vidare visar statistiken att även för de stora enheterna kommer en allt större del av familjeinkomsterna från verksamhet utanför jordbruket. För att de småjordbruk, som ännu finns kvar, skall ha god möjlighet att leva vidare, bör regionalpolitiska strävanden sättas före rationaliseringshänsynen i jordförvärvslagen. Möjlighet till storleksrationalisering finns ändå kvar genom en marknadsmässig uppgörelse mellan säljare och köpare.

Vidare bör bestämmelser i jordförvärvslagen om prisprövning, bosättningsföreläggande m. fl. tas bort eftersom de inte längre fyller något behov. Det bör vara en grundambition att minska volymen lagar och förordningar. Bestämmelser som "inte längre fyller något stort behov men knappast heller är till skada" bör rensas ut, ty de är till skada; de gör regelsystemet mer svåröverskådligt.

Den pågående utvecklingen bör, tillsammans med de förändringar som

föreslås i jordförvärvslagen. ge oss en framtidsinriktning mot två olika typer av jordbruk: det småskaliga kombinationsjordbruket över hela landet och det högtekniskt rationella på de intensiva jordbrukslätterna. Kombinationsjordbruken tillgodoser regionalpolitiska m. fl. intressen och har utöver konventionell produktion goda förutsättningar för specialodling och för s. k. alternativodling utan handelsgödsel och bekämpningsmedel. I närheten av tätorter och semesterorter kan man ha bär- och grönsaksodling för självplockning. Kombinationsjordbruken kan vidare utgöra en god grund för småföretagande. Staten bör – om det är möjligt – medverka till att förstärka kombinationsjordbruk med domänverksskog. Domänverket bör i sin tur få i uppgift att – där privata intressenter saknas – förvärva åkermark som är lämplig för skogsplantering.

Minskad reglering och byråkrati

Det vore ur såväl svensk som internationell synvinkel – inte minst för u-länderna – en epokgörande positiv förändring om man vid de pågående GATT-förhandlingarna i Uruguay kunde enas om en internationell minskning av gränsskydd och subventioner av livsmedel. Självklart bör Sverige i alla sammanhang verka för detta. Men utsikterna till snara förändringar synes små och därför bör den utredning vi förordar koncentrera sig på de förenklingar som kan företas i vårt regleringssystem.

Produktion av fläsk, ägg och broiler har påtagliga stordriftsfördelar och sker till största delen storskaligt i dag. Denna produktion har mindre betydelse för regionalpolitik, beredskap och landskapsvård och den har större negativ miljöpåverkan. Skillnaden mellan produktionskostnaden i Sverige och världsmarknadspris är lägre än för annan produktion. Med hänsyn härtill bör möjligheterna att ta bort gränsskyddet och avreglera nämnda produktionsgrenar utredas.

Vi inser att det finns betydande problem som måste övervinnas vid en total avreglering. Produktionen sker i dag med spannmål som huvudsaklig foderråvara. Genom arealersättning blir den svenska spannmålen billigare men det är inte troligt att den blir tillräckligt billig för att nämnda svenska animalieproduktion skall kunna konkurrera med den exportsubventionerade utländska. Man kan tänka sig att svensk spannmål tillhandahålls till världsmarknadspris men det medför i så fall nya regleringar. Skulle hela den svenska produktionen av fläsk, ägg och broiler slås ut av den utländska konkurrensen ökar vårt spannmålsöverskott med nuvarande odling med ca 1,5 miljoner ton/år.

Distributionsfördelar och konsumenternas intresse för svenska livsmedel talar för en fortsatt hög inhemsk produktion även utan gränsskydd. Vi förordar därför en förutsättningslös undersökning om en avreglering är möjlig. Ett eventuellt beslut om avreglering av fläsk-, ägg- och broilerproduktionen bör fattas på så lång sikt att de producenter, som vill upphöra med produktion när gränsskyddet tas bort, får tid att skriva av sina anläggningar.

Utredningen bör även undersöka om en generell avreglering är möjlig för det småskaliga kombinationsjordbruket. För övriga enheter bör målet vara

att åstadkomma så stora förenklingar som möjligt i regelsystemet.

Jordbruksregleringen omfattar även viss del av uppsamlings- och förädlingsledet. Fram till 1982 ökade varje år de lantbrukskooperativa företagen sina marknadsandelar. Men sedan den nya konkurrensbegränsningslagen trätt i kraft, och NO med maktmedel kan förhindra att Kooperation köper upp fler privata företag, sker ej längre någon ökning. Det råder en hård konkurrens mellan kooperativa och privata företag inom områdena slakt/chark och spannmål/foder/insatsvaror. Däremot har Kooperationen uppnått monopol på mjölkområdet. Där kan det dock finnas vissa speciella fördelar med monopol – det är inte särskilt rationellt om tankbilar från olika företag åker om varandra på landsbygden för att samla ihop dagsmjölken – men utan konkurrens finns det heller inget mått på effektiviteten hos exempelvis Arla. En översyn av jordbruksregleringen med ambitionen att öka konkurrensen måste naturligtvis även omfatta insamlings- och förädlingsledet. Kvarvarande bestämmelser bör utformas på sådant sätt att etablerade företag inte, som i fallet Ädelvisp, kan använda jordbruksregleringen för att förhindra nya produkter att ta sig in på marknaden.

En stor del av tjänsterna inom den statliga regleringsbyråkratin, som inte berör utbildning, forskning, djurvård och livsmedelskontroll, bör kunna dras in. Lantbruksnämnderna bör upphöra att vara fristående länsorgan. Rådgivningen bör överföras till hushållningssällskapen och knyts till länens lantbruksskolor. De övriga funktionerna hos lantbruksnämnderna, som behöver finnas kvar, bör överföras till länsstyrelserna.

Miljö och livsmedelskvalitet

Det primära behovet för svenskt jordbruk är inte längre att öka produktionen och därmed bör miljö- och kvalitetsaspekter kunna ges ökad tyngd i jordbrukspolitikerna. Ett miljömål likställt med övriga mål bör införas. Under en övergångsperiod behöver intensiteten i jordbruket sänkas av miljöskäl. Av allt att döma kommer det emellertid inte att behöva vara bestående. Den forskning som pågår om jordbrukskemikalier kommer att ge oss ökade kunskaper om riskerna på kort och lång sikt. Utveckling av tekniken för exaktare dosering och användning av handelsgödsel kommer att kunna minska läckaget. Dessutom kommer nya bekämpningsmetoder och framsteg inom växtförädlingen att kunna minska behovet av bekämpningsmedel. Sammantaget bör detta leda fram till sänkt kemikalieanvändning och förbättrad miljö utan att avkastningen blir lägre.

Den storskaliga djurhållningen har diskuterats från etisk synpunkt. Att djur hindras från att få utlopp för sina naturliga beteenden upplevs som stötande och har i vissa fall lett till försämrad livsmedelskvalitet. Det moderna avelsarbetet, som varit inriktat på att uppnå allt högre avkastning, har gjort djuren känsligare för miljöstörningar och infektioner, varför man i vissa fall tillgripit förebyggande medicinering. Det bedrivs även forskning på dessa områden som bör leda fram till nya normer.

Föreslagen arealersättning bör utöver åker och betesmark även kunna omfatta andra naturtyper som är intressanta ur kultursynpunkt samt för flora,

fauna och friluftsliv. För att minska vår åkermark bör en inventering företas för att fastlägga vilka områden som ur olika aspekter är lämpliga för löv- och barrskogsplantering. Olika stödformer för frivillig plantering bör utformas.

Mot. 1986/87
Jo257

Utifrån den debatt som förevarit och de forskningsrön som framkommer är det angeläget att en ny jordbruksutredning företar en helhetsbedömning av jordbrukets påverkan på miljön och de etiska och medicinska spörsmålen kring modern djurhållning. Denna helhetsbedömning bör sedan leda till nya riktlinjer för jordbrukspolitiken i berört avseende.

Förändringar i ett kortare perspektiv

Vi har i det föregående påvisat att jordbruk är en långsiktig verksamhet som inte klarar tvära politiska kast. Hittills har jordbruksregleringarna ökat för varje decennium och utgör nu en ogenomtränglig massa. För att åstadkomma ett viktigt trendbrott i detta avseende och för att öka miljö- och regionalpolitiska hänsyn vill vi ge den föreslagna utredningen tid att åstadkomma ett genomarbetat och samlat förslag till ny jordbrukspolitik.

Vi behöver dock redan nu ta steg som leder i rätt riktning.

Överskottsarealen

1985 års jordbrukspolitiska beslut innebar bl. a. att samhället under en fem-årstid skulle ta ett delansvar för spannmålsöverskottet. Under denna tid förväntades överskotten sjunka genom forskning och utveckling av alternativa grödor. Vi vet nu att det kommer att ta betydligt längre tid än beräknat och samtidigt har världsmarknadspriserna rasat till en nivå långt under våra rörliga produktionskostnader för spannmål.

För export av 1985 och 1986 års överskott har staten bidragit med 338 resp. 460 milj. kr. I proposition 1986/87:100 föreslår regeringen en anslagspost om 350 milj. kr. som statens delansvar i 1987 års skörd. Vi kan biträda detta förslag.

För att minska spannmålsöverskottet har regeringen bemyndigat regleringsorganet Svensk Spannmålshandel att träffa avtal med lantbrukare om ersättning genom regleringsmedel för arealer som under 1987 hålls i träda. Det har beräknats att exportkostnaderna för 1986 års skörd kommer att uppgå till ca 1 300 milj. kr. Om trädesavtal för nämnda skörd hade förelegat, och i sådan omfattning – ca 400 000 ha – att exportöverskott inte uppkommit, så hade den sammanlagda trädesersättningen – med de hektarersättningar som gäller för år 1987 – uppgått till ca 600 milj. kr. Räkneexemplet visar att det på kort sikt är en samhällsekonomisk fördel med träda.

Men det finns även nackdelar med träda. Om vi skall fortsätta med träda måste av miljöskäl krävas att marken är täckt med s. k. fånggröda för att förhindra kväveläckage. Träda i stor omfattning innebär att man på ett passivt sätt söker lösa problemen med överskottsarealen. Eftersom ökad odling av ärtor och odling av energiskog sannolikt kommer att utgöra framtida odlingsalternativ bör redan nu regleringsmedel kunna användas för att stimulera sådan odling.

Det har höjts röster för lagstiftning om obligatorisk träda. Vi anser dock inte att *någon* tillfällig åtgärd för att minska överproduktion, såsom trädesersättning och tvåprissystem, skall administreras av staten. Det har visat sig att det är utomordentligt svårt att avveckla system som en gång införts.

Lantbruksnämnderna

I proposition 1986/87:100 föreslås oförändrat anslag till lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna med hänvisning till en särskild proposition som kommer att föreläggas riksdagen, när behovet av förändringar med anledning bl. a. av pågående försök i Norrbotten med en samordnad länsförvaltning och översynen av jordförvärvslagen, kunnat bedömas.

Med hänsyn till att vi inte längre har något primärt behov att genom rådgivning öka produktionen, de förändringar som föreslagits i jordförvärvslagen och att vi åter föreslår upphävande av investeringsförbudet för nybyggnad av djurstallar – som vi anser är principiellt felaktigt och som genom dispensansökningar orsakat byråkratiskt arbete för lantbruksnämnderna – så beräknar vi att anslaget till lantbruksstyrelsen kan minskas med 3 milj. kr. och anslaget till lantbruksnämnderna med 20 milj. kr. för kommande budgetår.

Även bidraget till jordbrukets rationalisering bör enligt vår uppfattning kunna minskas med 5 milj. kr.

Markförsäljning

Jordfonden har för närvarande markinnehav för ca 340 milj. kr. Med tillämpning av de principer för statens egendomsförvaltning som vi utvecklar i partimotionen om den ekonomiska politiken samt det minskade behovet av storleksrationalisering av jordbruksfastigheter anser vi att jordfonden bör kunna sälja en betydande del av sin mark. Det bör vara möjligt att minska tillgångarna med 50 milj. kr.

Livsmedelssubventioner

I början av 1970-talet infördes livsmedelssubventioner för att skydda barnfamiljerna mot snabba prisökningar på baslivsmedel. Subventionerna kommer emellertid alla hushåll, och inte endast barnfamiljerna till del. Om man vill förbättra barnfamiljernas situation är det bättre att som folkpartiet föreslagit ge stöd direkt i form av barnbidrag och småbarnstillägg/vårnadsbidrag. De flesta livsmedelssubventionerna har avvecklats.

I proposition 1986/87:100 föreslår regeringen att återstående mjölksubventioner från den 1 januari 1987 minskas med 35 öre/liter i partiledet vilket beräknas motsvara 500 milj. kr./år. Besparingen skall bekosta forskning och regionalpolitiska insatser enligt kommande proposition som aviserats.

Folkpartiet motsätter sig detta förslag. Det väsentliga för oss är att som framgår av vår familjepolitiska motion ge flerbarnfamiljerna ett väsentligt direkt nettotillskott efter skatt och efter det att hänsyn tagits till prishöjning på mjölk. I samband därmed önskar folkpartiet avveckla mjölksubventionerna under en treårsperiod.

Även när det gäller kostnaden för beredskapslagring av livsmedel m. m. föreslår regeringen i proposition 1986/87:100 oförändrade anslag i avvaktan på en kommande proposition baserad på förslag från 1984 års försvarskommitté.

Med hänsyn till den ökade livsmedelsproduktionen både i vårt land och internationellt med överfyllda lager som följd anser vi det uppenbart att vår lagerhållning för beredskapsändamål bör minskas. Vi föreslår att livsmedel för 120 milj. kr. säljs ut under kommande budgetår.

PM-index

Vid jordbruksförhandlingarna har tidigare kompensation automatiskt utgått för fördyring av produktionsmedel, mätt enligt s. k. PM-index (produktionsmedelsindex). Efter förslag från regeringen och beslut i riksdagen har sedan några år ett system med fria förhandlingar genomförts.

Folkpartiet motsatte sig införandet av detta system. Motiveringen var den osäkerhet det skulle skapa för jordbrukarna. Eftersom produktionsmedlen svarar för den helt övervägande delen av jordbrukets totala kostnader, skulle en liten utebliven kostnadskompensation kunna innebära en stor minskning av jordbrukarnas ersättningar. Visserligen syns de fria förhandlingarna hittills ha lett till praktiskt taget samma kompensation som enligt det tidigare systemet. För att undvika osäkerheten för framtiden finns det emellertid skäl att också formellt återgå till det tidigare systemet med kompensation baserad på PM-index.

Norrlandsjordbruket

Av beredskapsskäl är det nödvändigt att ha en regionalt väl differentierad jordbruksproduktion. Produktionskapaciteten i Norrland bör därför inte minska från dagens nivå. Detta är också väsentligt med hänsyn till den stora betydelse som jordbruket har som bas för kombinationssysselsättning i Norrland. Det är inte heller i Norrland som de stora överskotten i förhållande till konsumtionen uppstår.

På grund av klimat och andra faktorer har jordbruket sämre lönsamhet i Norrland än i övriga delar av landet. Därför lämnas av budgetmedel ett särskilt stöd till Norrlandsjordbruken. Årliga uppräknningar av detta bör också grundas på PM-index.

Folkpartiet har medverkat till att Norrlandsstödet under föregående och innevarande budgetår har höjts väsentligt. I samband med den senaste höjningen begärde riksdagen att regeringen skulle låta utarbeta ett åtgärdsprogram för Norrlandsjordbruket varvid bl. a. möjligheterna till samordning mellan jordbrukspolitiska stödformer och regional- samt arbetsmarknadspolitiska insatser undersöks.

Detta arbete pågår och när det är klart kommer regeringen att lägga fram en särskild proposition. I avvaktan på denna lämnar vi inte nu några särskilda förslag.

Med anledning av vad som ovan anförts hemställs

1. att riksdagen hos regeringen begär en parlamentarisk utredning som i enlighet med de grundtankar som framförts i motionen utarbetar förslag till ny jordbrukspolitik varvid jordbruksregleringen minskar och miljöhänsynen ökar.

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om behovet att kombinera träda med fånggröda och att stimulera odling av ärtor och energiskog.

3. att riksdagen upphäver lagen om tillfälligt förbud mot nybyggnad av djurstallar,

4. att riksdagen anvisar ett i förhållande till regeringens förslag med 3 milj. kr. minskat anslag till lantbruksstyrelsen på 36 678 000 kr.,

5. att riksdagen anvisar ett i förhållande till regeringens förslag med 20 milj. kr. minskat anslag till lantbruksnämnderna på 200 279 000 kr.,

6. att riksdagen anvisar ett i förhållande till regeringens förslag med 5 milj. kr. minskat anslag till jordbrukets rationalisering på 35 milj. kr.,

7. att riksdagen hos regeringen begär uppdrag till jordfonden angående markförsäljning på ca 50 milj. kr.,

8. att riksdagen anvisar ett i förhållande till regeringens förslag med 250 milj. kr. ökat anslag till Ersättning till följd av livsmedelssubventioner,

9. att riksdagen hos regeringen begär uppdrag till statens jordbruksnämnd angående utförsäljning av beredskapslager för ca 120 milj. kr.,

10. att riksdagen godkänner vad i motionen anförts angående val av kompensationsmodell både generellt och för Norrlandsjordbruket.

Stockholm den 27 januari 1987

Bengt Westerberg (fp)

Ingemar Eliasson (fp)

Karin Ahrland (fp)

Anne Wibble (fp)

Bengt Rosén (fp)

Kerstin Ekman (fp)

Birgit Friggebo (fp)

Jan-Erik Wikström (fp)

